

โมกขธรรมประยุกต์

- ๒๐ -

๕ พฤษภาคม ๒๕๑๘

การดำรงชีวิต

ท่านนักศึกษา ผู้สนใจในธรรมทั้งหลาย,
การบรรยายเรื่องโมกขธรรมประยุกต์ ได้ดำเนินมาถึงครั้งที่ ๒๐ ในวันนี้แล้ว
ผมจะได้กล่าวโดยห้วนๆย่อๆว่า การดำรงชีวิต.

ท่านทั้งหลายต้องทบทวนความมุ่งหมายของเรื่องนี้ ให้แจ่มแจ้ง
อยู่เสมอ คือเราต้องการจะทำอะไรเกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่า โมกขธรรม. สิ่ง
เรียกว่าโมกขธรรมนั้นเป็นสิ่งสูงสุดในพระพุทธศาสนา; ที่ว่าประยุกต์นี้ ก็จะเอา
มาประยุกต์ให้มีอยู่ ตลอดเวลาในชีวิตประจำวัน ซึ่งคนส่วนมากเขาไม่เห็นด้วย
เขาเห็นว่ายังไม่ถึงเวลาบ้าง เขาเห็นว่าทำไม่ได้บ้าง. นี่เรากำลังจะทำให้ได้.

๕๓๓

คำว่า **ประสพ** ในที่นี้ ก็คือ เอามาใช้ให้เป็นเรื่องเป็นราว; แม้จะไม่ทั้งหมด ก็ไม่อาจจะทำได้ทั้งหมด ก็ทำตามที่จะทำได้. ขอให้ลองสังเกตดู ว่าเราจะทำกันได้นักมากน้อย? ทุกเรื่องที่แล้วมา ล้วนแต่เป็นการ **พิจารณาธรรมะ ในฐานะที่เป็นเครื่องแก้ปัญห**ของคน. ปัญหาของคนมีอยู่อย่างไร เราก็หยิบขึ้นมาพิจารณากันทีละปัญหา, อย่างน้อยที่สุดก็ต้องรู้ว่า ปัญหาของคนนั้นมีอยู่อย่างไร. บางคนจะไม่รู้ด้วยซ้ำว่าเขามีปัญหา เพราะเขาไม่สนใจ; เมื่อเราไปสนใจ เราก็พบข้อเท็จจริงต่างๆ นับตั้งแต่วันที่ เราไม่รู้ว่าจะเกิดมาทำไม นี่เป็นปัญหาใหญ่, จนกระทั่งพอจะรู้ว่า เราจะเกิดมาทำไม? มันก็มีปัญหาว่า ทำไมเราจึงทำอย่างนั้นไม่ได้? มันมีอะไรกีดขวางอยู่เป็นเรื่อง ๆ ไป.

จะรู้เรื่องการดำรงชีวิต ต้องรู้จักชีวิตก่อน

เกี่ยวกับ **การดำรงชีวิต** นี่จะเอาโมกขธรรมมาประยุกต์ได้อย่างไร? เราก็ต้องรู้เสียก่อนว่าดำรงชีวิตนี้คือทำอะไร, เพื่ออะไร. ถ้ารู้ว่าเพื่อโมกขธรรม มันก็ง่ายที่จะเอาโมกขธรรมมาประยุกต์; แต่ตอนนี้ไม่รู้ ไม่เห็น ไม่เข้าใจ แล้วก็ไม่ยอมรับด้วย. นี่ควรจะรู้ว่า ชีวิตนี้จะไปข้างไหนกัน? หรือว่ามันอยู่หนึ่ง หยดอยู่ที่นี้: นี่ก็ขอให้ลองคิดดู. บางคนไม่รู้แม้แต่คำว่า ภาษาที่ใช้พูดอยู่ว่า “ชีวิต”, **ชีวิตคืออะไร?** พอพูดว่าชีวิตนี้คือการดำเนินไป ก็ฟังไม่ถูก; **ไม่รู้ตัวชีวิตอยู่ที่ไหน** แล้วดำเนินไปด้วยขาหรือด้วยล้อ หรือว่าด้วยอะไร. เมื่อไม่มองเห็นว่าชีวิตอยู่ที่ไหน ก็รู้สึกว่ามันว่างไป คล้ายกับว่ามันหยุดอยู่.

เริ่มพิจารณาว่า มีชีวิตอยู่เพื่ออะไร

นี่เราควรจะพิจารณากันไปตั้งแต่ต้นว่า **ชีวิตนี้มีอยู่เพื่ออะไรในที่สุด?** ขอให้ท่านทุกคนนี้ลองตั้งปัญหาย่างน้อยๆ; แม้ในขณะที่กำลังจะพูดกันนี้ ก็ขอให้มึปัญหาย่างนี้.

เดี๋ยวนี้เราก็มี ชีวิตเฉพาะ หน้อยๆ เพื่อเรียน, แล้วกำลังเรียนอย่าง ชะมักเขม้น แล้วเป็นเรื่องใหญ่ทั้งหมด ในชีวิตของเรา. เรียนสอบให้ได้, ต่อไปก็ วกไว้ ว่าจะมีอาชีพ ที่ดี มีอาชีพที่เหนื่อยน้อยได้เงินมาก อะไรทำนองนี้. เมื่อมีเงิน มากแล้วก็จะใช้ ตามที่ต้องการ; คนมีกิเลสก็ใช้ตามทีกิเลสต้องการ มันก็เลยต่างกัน.

น้อยคน นึกที่จะคิดว่า มีชีวิตเพื่อเดินทางไปถึงที่จุดหมายปลายทาง อะไรสักอย่างหนึ่ง ซึ่งเดี๋ยวนี้เรายังเกือบจะไม่รู้จัก หรือมองไม่เห็น; แต่ยังโชคที่อยู่ ที่ว่า มีชีวิตอยู่ มันก็สอนอยู่ในตัว, แล้วสอนอยู่ในตัวเรื่อยไปๆ แล้วเลื่อนออกไปเรื่อย ว่าจะไปที่ไหนกัน. ฉะนั้น คนที่ยังเป็นเด็ก ยังเป็นหนุ่มๆ ก็เห็นได้ในระยะสั้น แล้ว ก็พอใจหรือหมายมั่น ก็หลงใหลอยู่เท่านั้น; ก็ต้องเป็นอย่างนี้ไปก่อน จนกว่ามันจะ ค่อยสว่างขึ้นๆ.

เปรียบเทียบชีวิต กับภาพปริศนาธรรม

ถ้าจะให้ทุกคนก่อน เป็นการล่วงหน้า ผมก็พูดได้ แล้วก็จะแนะนำ ด้วยเลขาให้เอาความหมายของรูปภาพ ชุดที่จับวัว ๘ ภาพ ๑๐ ภาพอะไรก็ตาม ความ หมายเหมือนกัน. จะดูได้จากภาพบนตึกหลังโน้น (ตึกโรงมหรสพทางวิญญาณที่ สวนโมกขฯ);* ภาพนี้ก็เป็นภาพที่ถ่ายทอดมาจากความคิดของพุทธบริษัท หรือตาม หลักของพุทธศาสนา แต่ว่าเกิดขึ้นด้วยสติปัญญาอย่างชาวจีน, ด้วยฝีมืออย่างชาวจีน, ด้วยวิธีถ่ายทอดออกมาเป็นภาพตามแบบวิธีของศิลปินจีน. เข้าใจว่าทุกคนเคยดูมาแล้ว; แต่ไม่เข้าใจก็ได้, หรือเข้าใจน้อยเกินไปก็ได้ จึงไม่ค่อยจะสนใจ. ที่จริงทั้ง ๑๐ ภาพนั้น มันก็เป็นเรื่อง “ชีวิต” คำเดียว แล้วก็แสดงขั้นตอนที่น่าดู น่าสนใจ.

ภาพแรก เริ่มขึ้นมาด้วย เด็กเล็กๆ, เด็กเล็กๆ กลอดออกมาแล้ว เป็น เด็กไม่รู้โอ้อวดโอ้อวดว่า เกิดมาทำไม. เขาจึงเขียนให้เด็กยืนหันหน้าขว้าง เหลียวซ้าย

* ภาพชุดจับวัว เคยตีพิมพ์แล้วในหนังสือชุดธรรมโฆษณ์ เช่น ธรรมบรรยายระคัมภพวิทยาลัย เล่ม ๑

เหลียวขวา ไม่รู้ว่าจะไปทางไหน; ภาพต่อไปพบรอยวัวที่ดิน ก็เลยสะกตรอยวัวไป ตามพื้นดิน จนกระทั่งถึงเห็นคันวัว ก็เลยเข้าไปประชิดตัววัว แล้วในที่สุดก็สู้กัน เพื่อจะจับเอาวัวให้ได้. ตอนนั้นเขาก็คือเป็นเด็กหนุ่มแล้ว: เขาก็จับวัวได้ด้วยเชือก จึงเอามารับาน ผูกติดจนถึงกับชี้หลังเป่าบี. นี่เป็นสัญลักษณ์ของการเสวยความสุขอย่างเต็มที่ ตามภาษาโลกๆ ทั้งชีวิตทั้งเป่าบี หนักเข้าๆ มันก็ชืดไป ก็ลงทรุดนั่งหาสิ่งอื่นที่มันมีรสชาติ. การเป่าบีชีวิตนั้น มันถึงกับชืดจนไม่มีรสชาติในขณะนี้ อายุมันมากแล้ว จึงแหงนหาไปทางอื่น จึงไม่สนใจกับวัว. แหงนหาไปทางอื่น นั่นคือไม่สนใจกับวัว ไม่อยากจะเป่าบีชีวิตอีกต่อไป หนักเข้าไปถึงกับว่า เรื่องของตัวตนอย่างที่แล้วๆ มา ตัวตนอย่างที่แล้วๆ มา ก็เลวคว้างก็ือเป็นมายาทั้งนั้น มันจึงสลัดไปอีกชั้นหนึ่ง : สลัดวัวออกไปแล้ว, สลัดตัวตนออกไปอีกทีหนึ่ง, ตัวตนแบบนั้นเป็นอันว่าไม่มี.

ภาพตรงนั้นเขาเขียนเป็นเงื่อนต่อเงื่อน คือว่างไป ว่างไปทั้งตัวคนและทั้งวัว. ที่นี้โผล่ใหม่ออกมาอีก ๒ ภาพ เป็นภาพผลของสิ่งที่มันผลิตได้ คือยอดไม้ที่กำลังผลิออกไป เป็นสัญลักษณ์ของการทั้งต้นใหม่ ผลิออกไปในรูปอื่นคือความงอกออกมาใหม่ในรูปอื่น, แล้วรูปสุดท้ายก็เป็นคนอีกแบบหนึ่ง ไม่ใช่คนแบบเดียวกันกับที่แล้วมา; เทียวแจกของสองตะเกียง คือเทียวช่วยผู้อื่นในทางช้างวัดตุก็ได้ ช่วยผู้อื่นในทางแสงสว่าง ทางจิตทางวิญญาณก็ได้; แล้วเรื่องมันก็จบกัน.

สังเกตดูให้ดีว่า มันจบลงที่ เทียวแจกของสองตะเกียงให้แก่ผู้อื่น. แนวชีวิตตามแบบนี้มีอยู่ดีแล้ว มีอยู่อย่างสมบูรณ์แล้ว นี่เราไม่ต้องไปคิดใหม่ให้เสียเวลา; เขาคิดกันมานานแล้ว เราได้แต่จะพิจารณา ดูว่ามันจะใช้ได้ไหม. เมื่อพิจารณาไปดูก็เห็นว่า มันไม่มีที่จะก้านเลย ก็เลยยอมรับเอา.

สรุปความ แล้วก็คือ เกิดออกมาไม่รู้จะไปไหน ต่อมาก็เห็นร่องรอยว่าจะไปไหน ก็ไปจนถึงที่สุดของร่องรอยอันนั้น; ถึงที่สุดแล้ว ก็ไม่ค่อยจะวิเศษวิโสอะไร

จึงไปต่อไปถึงความคิดที่ว่าไม่มีตัวเรา ไม่มีตัวเราที่จะเอาอะไร ที่จะเป็นอะไร จะได้อะไร
ว่างไปเสียในส่วนตัวเรา และของเรา.

ที่นี้ชีวิตยังอยู่ยังไม่ตาย เรื่อยเรวยังอยู่ อะไรก็ยังอยู่ ก็เลยสนุกเพื่อ
ผู้อื่น ไปเลย, ไปจบชีวิตลงด้วยเพื่อผู้อื่น. ตัวเองไม่มีความทุกข์ เพราะหมดตัวตนเสีย
แล้ว มันก็เหลือร่างกาย กำลังกาย กำลังจิตอยู่ก็ใช้เพื่อผู้อื่น ซึ่งมันยังไม่สิ้นสุด. เรา
นั้นสิ้นสุดไปแล้ว ไม่มีปัญหาอะไรแล้ว ก็ใช้ชีวิตเพื่อผู้อื่น.

ผมขอร้องให้พวกคุณศึกษาความหมายเหล่านี้ให้ดีๆ มันจะง่ายเข้าในการที่จะ
ศึกษารมมะ ในลักษณะที่เป็นการประยุกต์อย่างแท้จริง เต็มที่ ร้อยเปอร์เซ็นต์.

ที่นี้เราก็มารู้ตัวเราเอง ต้องคุ้นด้วยข้างใน; กุจิใจ ว่าเดี๋ยวนี้
เราอยู่ในระยะไหน? ระยะกลอดออกมาใหม่ๆ เป็นเด็ก ไม่รู้ไหนเหนือไหนว่าจะไป
ทางไหน หนักรั้วขวาง หรือว่าเราได้เห็นรอยยาวแล้ว. ทุกคนคงจะเข้าใจ หรือพอใจที่
จะถือว่า เรานี้เห็นรอยยาว กำลังสะกดรอยยาวไปเพื่หาตัวว่า ก็คือการศึกษาที่พวก
คุณกำลังมีอยู่ เป็นลู่ทางที่เราจะต้องศึกษาอย่างนั้นๆ เป็นรอยแรก; จะไปถึงไหน
ก็ยังไม่แน่ แต่เป็นร่องรอยที่เห็น และรู้สึกว่าจะต้องดีแน่ เพราะทางอื่นมันไม่มีนี่. เรา
จึงพยายามที่จะศึกษาไปตามแบบฉบับ; ถ้าว่าเขียบต่อไปอีกสักหน่อยว่า คุณอยู่ในระยะ
ที่เห็นกันยาวหรือยัง? นี่คงจะเกิดเป็นปัญหาขึ้น เอา, ทั้งไว้ที่ก่อนก็ได้; เห็นกันยาว
หรือยัง?

ไปพิจารณาถึงว่า ต่อสู้กับยาวอย่างขุละนุ อย่างน่าอันตรายหรือยัง? จับยาว
ได้ ทรมาณยาวได้ ฝีกยาวได้สำเร็จ ได้เป่าปี่ยาวหรือยัง? พอพูดถึงเป่าปี่ยาวก็สั่นหัว;
ยัง - ยัง - ยัง แน่. ลดลงมาถึงว่าต่อสู้ ก็ยังไม่ถึงเรื่องต่อสู้ที่แท้จริง. เมื่อกำลัง
เรียนอยู่นั้นเป็นการต่อสู้บ้าง แล้วก็ไม่ค่อยรุนแรงอะไร ยังอยู่ในการช่วยเหลือของบิดา

มารคาอยู่มาก, ครูบาอาจารย์ก็ช่วยอยู่มาก เพราะฉะนั้น มันก็เป็นเรื่องต่อสู้ในการช่วยเหลือของผู้อื่นมากกว่า.

ถ้าเรียนจบแล้วออกไปต่อสู่โลก หรืออาชีพอันยุ่งยากลำบากด้วยตนเองนี้ แล้วเป็นอิสระ ไม่มีใครคอยคุ้มครองประคบประหงม หลุดไปจากอกของพ่อแม่ ของครูบาอาจารย์แล้วนี้ คือต่อสู้ด้วยอย่างน่าอันตราย จะแพ้หรือชนะก็ที่ตรงนี้; นี่ก็มีมากเหมือนกัน ที่ล้มเหลว เรียกว่าดูกว่าชีวิตตาย ไปอยู่ในคุกในตาราง หรือไปเป็นอันธพาลเป็นอะไรไปก็มี. แม้ว่าจะเป็นส่วนน้อย มันก็มีสำหรับผู้ที่มีการศึกษาอย่างเดียวกัน แต่ว่าส่วนมากนั้นก็จะยาก.

ที่ถึงขนาดที่จะได้เป่าปี่ชิววี่ นั้นมันถึงความสมบูรณ์อันแท้จริง ของการมีชีวิตอย่างโลกๆ อย่างชาวโลกนี้; **ใครได้ประสบความสำเร็จ** เต็มเบี่ยมร้อยเปอร์เซ็นต์ ขนาดที่เรียกว่าเป่าปี่ชิววี่. คุณก็มองเห็นอยู่; แล้วเราก็กาลังจะเข้าไปสู่ปัญหานั้น. เตรียมตัวให้ดี อย่าให้เสียที่ที่เกิดมาทีหนึ่ง ให้ได้เป่าปี่ชิววี่; ถ้ามีการศึกษาไม่เพียงพอ บังคับตัวไม่ได้ มันก็เหลวไหลนั่นแหละ: คือไม่ได้เป่าปี่ชิววี่แน่; บางทีจะกลายเป็นวัวเสียเองก็ไม่มี. เอาละ, สมมติว่าสำเร็จในเรื่องนี้กันก่อน, เป็นการสำเร็จในชีวิตตอนหนึ่ง หรือขั้นหนึ่ง เป็นชีวิตทางวัตถุ ชีวิตทางรูปธรรม ชีวิตทางโลกียวิสัยนี้ก็สำเร็จ.

ทีนี้เป่าปี่ชิววี่ – เป่าปี่ชิววี่ ช้าลงไป เหมือนกับกินน้ำหวาน กินน้ำตาล กินน้ำองุ่นอะไรก็ตามเถอะ กินเข้าไป – กินเข้าไป – กินเข้าไป; มันมีเวลาพอ จนมีความรู้สึกซ้าซาก ก็จะมีปัญหาใหม่เกิดขึ้น. เพราะสิ่งนี้มันซ้าซาก แล้วมันจิตซิดไป ในเวลาอันสมควร.

ชีวิตตอนนี้นั้นสุดไปตอนหนึ่งในแบบของโลกายวิสัย ก็ **ตั้งต้นใหม่ ไม่สนใจกับวัฏกับปี** อีกต่อไป ชะงัดหาไปทางอื่น จนเข้าใจข้อเท็จจริงว่า เรื่องเหล่านั้นมันบ้าๆ บอๆ มันเหลวไหลทั้งนั้น ทั้งตัวกูและทั้งของกู คือทั้งผู้ชิววี่ และวัวหรือปีก็ตาม

มันสิ้นสุดลงทั้งโกรมนี่, เหมือนกับว่าลงโครมใหญ่เลย ตั้เข้าใจหรือมองเห็นอย่างแท้จริง.

การบรรลุธรรมที่เป็นปัญญาอันแท้จริง และรุนแรง มีอาการประหลาดเหมือนกัน **เหมือนกับצל** ทั้งโครมครามทีเดียว บอกไม่ถูก; เป็นของจริงอย่างนั้น หรือว่าเป็นเพียงความรู้สึกแต่เพียงในความรู้สึก หรือว่าระบบประสาทมันได้เป็นถึงขนาดที่ให้เกิดความรู้สึกเหมือนทั้งโครม, หรือว่าอะไรที่มันทรุดลงทั้งโครม ซึ่งได้ยินพุกกันหลายคนแล้ว ที่ประสบความรู้สึกทั้งโครมนี่ พอจะเชื่อถือได้ว่า มันหนักขนาดที่ฟังกรีนลงมา. ตัวตน - ของตน นั้นมันหายไป; นี่ก็เป็นว่าง ตัวตนไม่มีค่า ของตนไม่มีค่า; แม้ว่าจะเป็นอยู่ด้วยชีวิตนี้ ร่างกายนี้ ในอริยาบถอย่างนี้ ด้วยวัตถุปัจจัยอย่างนี้ มันก็ผิดกัน เรียกว่าเป็นคนที่มีมันว่างไป หรือเฉยได้ หรืออยู่เหนือคุณหรือค่าของสิ่งเหล่านั้น.

เรื่อง“คุณ”เป็นเรื่องที่สำคัญมาก ที่เราได้พูดกันมาก ในการบรรยายครั้งที่ ๙ และครั้งที่ ๑๐; คุณไปทบทวนดู; **เมื่อจิตอยู่เหนือคุณเหล่านั้น** ไม่มีอะไรจะทำให้รู้สึกรัก หรือเกลียดได้อีกต่อไป มันว่างไป. ชีวิตส่วนบุคคลสิ้นสุดลงโดยสมบูรณ์ เพราะว่าถึงที่สุดจุดหมายปลายทาง ตรงที่ว่างไป.

ขั้นนี้ชีวิตรูปใหม่ ที่ว่าอย่างอื่น เพื่อผู้อื่น มันจึงจะย่างขึ้นไปสู่การผลิใหม่ไปที่ละเล็กละน้อย เชี่ยวชาญชำนาญไปที่ละเล็กละน้อย. การที่จะพูดจากิจงอบรมสั่งสอนผู้อื่น จนถึงกับเรียกว่าเป็นผู้ส่งเคราะห์ผู้อื่น ในความหมายว่า “**แจกของส่องตะเกียง**” อย่างเต็มตัว : ทางวัตถุก็ช่วย คือช่วยให้เหมือนกับทางโลก, จะแนะนำเขาในแง่เรื่องโลก ๆ ก็ได้ เพราะว่าเคยผ่านมาแล้วอย่างขนาดว่า สะกศรอยว้ว จับว้ว คีว้ว เป้าปชีว้ว ก็ยอมสอนได้ในขั้นนี้.

ที่ว่า **ส่องตะเกียง** นี้ ก็หมายถึงความรู้สึกตอนสำคัญที่สุดตอนที่มันว่างไป; นึกถึงวักก็สั้นหัว, นึกถึงตัวเองก็สั้นหัว, เลยว่างไป. นี่ความรู้ที่อันจิตที่อันวิญญาณตรงนี้

ก็ถนัด แตกฉาน เพราะว่าได้ผ่านมาแล้วจริงๆ นั่นจึงสามารถส่องทะเกียลงในฝ่ายวิญญาน, แจกของฝ่ายโลกๆ ฝ่ายโลกียะก็ทำเป็นอย่างยิ่ง, ส่องทะเกียในค่านิวิญญานก็ทำเป็นอย่างยิ่ง. นี่ก็เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์.

นี่เราวางรากฐานชีวิตไว้อย่างสมบูรณ์แบบ **ในรูปของการอุปมา** เหมือนการจับวัว เพื่อจูงง่ายดียาก เขาจึงชอบอุปมา. ทั้งหมดนี้คือชีวิตหรือสิ่งที่เรียกว่าชีวิต ที่มีอยู่อย่างไร, ตั้งต้นอย่างไร, เป็นไปอย่างไร, จบลงอย่างไร, เพื่อประโยชน์แก่อะไร, นี่เป็นมาตรฐาน หรือยิ่งกว่ามาตรฐาน เพราะมีเพียงอย่างนี้ ก็มิทั้งหมดก็เพียงเท่านี้.

ปลายทางของชีวิต อยู่ที่ความหลุดพ้น

ที่นี่ เราจะมากลึงเรื่องโมกขธรรมประยุกต์ ว่า**ชีวิตมีปลายทางที่ความหลุดพ้น** ที่เรียกว่า “**โมกษะ**”. ระบบธรรมะที่เป็นไปเพื่อโมกษะ จะเอามาจับกันเข้ากับตัวชีวิตนี้อย่างไร? ก็อย่างเดียวกับที่พูดมาแล้ว ในเรื่องอุปมาจับวัวนั้น. แต่ที่นี้จะมาพูดให้เป็นเรื่องอุปมา; เรื่องจับวัวนั้นเป็นเรื่องอุปมา ก็จะคิดว่าชีวิตนี้มันมีข้อเท็จจริงอย่างไร.

เมื่อตะกั้นผมก็ได้ใช้คำจำกัดความว่า การดำรงชีวิตใช่ไหม; การดำรงชีวิตคำนี้มีความหมายมาก หรือกว้าง จนทำให้งงหลงได้. “**ดำรงชีวิต**” ก็น่าจะคิดแต่เพียงว่า ดำรงชีวิตไว้อย่าให้มันตาย อดส่ำหามาให้กินอะไร รักษาโรคอะไรไปตามเรื่อง อย่าให้มันตาย นี่เรียกว่าดำรงชีวิต; ถ้าอย่างนั้นแล้ว สุนัขและแมวก็ทำเป็น. ช่วยพิจารณาดูให้ทีหน่อยว่า ดำรงชีวิตในลักษณะที่เป็นอยู่ หรือสืบพันธุ์ หรืออะไรทำนองนี้ สุนัขหรือแมวก็ทำเป็น; สำหรับคนจะต้องมากกว่านั้น.

นี่เราจะต้องแบ่งเป็น ๒ ตอนอย่างเดียวกัน, คำว่าดำรงชีวิตนี้ ต้องแบ่งออกเป็น ๒ ตอน หรือ ๒ ความหมาย :-

ความหมายที่ ๑. ก็คือ **ดำรงชีวิตให้มันอยู่** อย่างที่ว่า อย่าให้ตาย. ถ้ามีชีวิตก็แปลว่าเป็นอยู่คือไม่ตาย, ดำรงชีวิตให้เป็นอยู่ นี่ความหมายหนึ่ง.

ความหมายที่ ๒. **ดำรงชีวิตในลักษณะที่จะเดินไป** จะเรียกว่าพัฒนาไป หรือจะเรียกว่าเติบโตไป **ตามทางของวิญญาน**; ใช้คำว่า “เติบโตทางวิญญาน” ดีกว่า. นี่เป็นความหมายหนึ่งซึ่งซ่อนอยู่ในคำว่า “ชีวิต” คำเดียวกัน.

ความหมายที่แรก ให้ทรงอยู่ อย่าให้ตาย, แล้วในการทรงอยู่นั้นไม่ใช่ อยู่หนึ่งๆ ไม่มีการเปลี่ยนแปลงอะไร; การทรงอยู่นั้นมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ในตัว คือ การเติบโตทางวิญญาน มีความสว่างไสวแจ่มแจ้งทางวิญญานยิ่งขึ้นๆ อยู่ในตัวการ ดำรงอยู่แห่งชีวิต.

หลักการดำรงชีวิตเพื่อไม่ตาย ความหมายที่ ๑

นี่จะพูดถึงการดำรงอยู่แห่งชีวิต เพื่อไม่ตาย ตอนที่ ๑ นั้น ก็อยากจะใช้ คำว่า “อาชีพ”; ถ้ายังไม่เคยทราบเพราะยังไม่เคยเรียนบาลี ก็ควรจะทราบกันได้เสียที่ว่า คำว่า อาชีพ นั้นแปลว่า **ชีวิตที่ทรงอยู่** หรือว่า **ทรงไว้ซึ่งชีวิต**. คำว่า อา ในที่นี้ ความหมายเท่ากับ **ทรงอยู่** อาชีพ คือ **ชีวิตที่ทรงอยู่**. แต่ความหมายอาจจะขยายไปถึงว่า **เพื่อการทรงอยู่แห่งชีวิต** เพื่อความพร้อมเพรียงครบถ้วนแห่งการมีชีวิตก็ได้ เรียกว่า อาชีพ. อย่าให้ความหมายแคบๆ เพียงแต่ว่า ทำงานได้เงินมาเลี้ยงปากเลี้ยงท้อง เรียกว่าอาชีพ; ควรจะให้มันกว้างกว่านั้น ให้มันมีการเป็นอยู่ที่ถูกต้อง ทุกแง่ทุกมุม เพื่อจะไม่ตาย.

อาชีพ ก็คือ **ทรงไว้ซึ่งชีวิต** ก็แล้วกัน มันจะรวมไปถึงว่า การบริหาร ร่างกายให้ดี การรักษาโรคภัยไข้เจ็บให้ถูกต้อง กระทั่งการเป็นอยู่ในทางสังคมที่ดี อย่าให้ใครมาฆ่าเสีย อย่างนี้; **ทุกอย่างทุกประการ ที่จะให้ชีวิตทรงอยู่ได้** แล้วก็ เรียกว่า อาชีพ; นี่ภาษาที่เราใช้กันอยู่เดี๋ยวนี้. คำว่า “อาชีพ” มีความหมายแคบ

เกินไป เพียงแต่ว่ารู้จักทำมาหากิน ได้มากิน แล้วก็รอคอย; ขอให้เอาความหมายของคำว่า “รอคอย” โดยปกติ โดยครบถ้วน สมบูรณ์ ฉะนั้น เรียกว่าอาชีพอำนาจก็พอ. ระวังนะ ความหมายที่ ๑ ของชีวิต ก็อาชีพอำนาจ ระวังไว้ซึ่งชีพ เรียกว่าอาชีพ.

มันมีอะไรบ้างตอนนั้น ก็ต้องมองดูกันมาตั้งแต่ “การศึกษา”; แม้การศึกษาในชั้นปลาย อย่างที่ระดับพวกคุณในมหาวิทยาลัยทำกันอยู่นี้ ก็ต้องเรียกว่าการศึกษา กว่าถึงที่สุดของการศึกษารูปนี้. แต่ว่า “การศึกษา” นี้เริ่มต้นมาตั้งแต่ก่อนแต่ออกตั้งแต่คลอดมาจากท้องมารดา ก็มีการศึกษาเรื่อยมา รู้กิน รู้ดื่ม รู้ถ่าย รู้กระทั้งรู้ขึ้น รู้เดิน รู้ทุกอย่าง มาตามลำดับ นี่เป็นการศึกษาอยู่ส่วนหนึ่ง; ก็ต้องรวมอยู่ในคำว่า “ทรงไว้ซึ่งชีวิต” เป็นส่วนเบื้องต้นที่ต้องมี. ถ้าจะเปรียบก็เหมือนกับว่า เห็นรอยวัวที่แผ่นดิน แล้วก็เดินตามไปอย่างถูกต้อง; ทั้งหมดนั้นก็คือการศึกษา. ลูกเด็ก ๆ ก็ศึกษาตามแบบฉบับ ที่มีอยู่อย่างใด เรื่อยมาจนถึงบัดนี้; คุณก็จวนจะเสร็จระบอบการศึกษามาตามมาตรฐานแล้ว.

ตอนที่ ๒. ก็คือ การงาน การงานนี้ก็เชื่อมกันมาจากการศึกษา. การศึกษานี้ก็มีความหมายแห่งการงานอยู่ส่วนหนึ่ง; แต่ว่าเราจะไปถึงถึงการงานที่หลังจากการศึกษาเสร็จลงไปแล้ว ก็ไปประกอบการทำงานซึ่งเป็นตัวอาชีพ ในความหมาย ในภาษาไทย โดยตรง. จะต้องระวังให้ดี ไม่ล้มเหลวในอาชีพการงาน ซึ่งมีรายละเอียดมาก ไปพูดกันคราวอื่น หรือไปหาอ่านเอาเองดีกว่า มันมากอยู่เหมือนกัน การงานจะผ่านไปด้วยดีอย่างไร จนมีความเจริญในหน้าที่การงาน.

ตอนที่ ๓. ก็อยากจะให้มองไปยัง การบริโภครูปของการทำงาน; จะถึงกับเบ้ามีชีวิตรหรือไม่ก็สุดแท้ กันน้อยคนนักที่จะมาถึงนี้ มักจะอยู่ในสภาพลำบากยุ่งยาก, เพียงแต่ชีวิตรไม่ได้เบ้ามีก็ค่อนข้างจะไม่มีอยู่แล้ว. การบริโภครูปของการทำงานนี้ ผมก็สรุปลงในคำพูดเพียง ๓ คำว่า ๓ ก. ถ้าใครเคยอ่านเรื่องที่ผมเคยบรรยายมาแล้ว คงจะเคยได้ยินคำว่า ๓ ก. ๓ ส. ๓ อะไรนั่นแล้วทั้งนั้น.

สาม ก. ก็ว่า กิน ก. หนึ่ง, แล้ว กาม ก. หนึ่ง, แล้ว เกียรติ อีก ก. หนึ่ง, เรียกว่าสาม ก. กินอร่อย ก. กิน, ยังไม่ตายที่นั่นเหลือกิน ก็เลื่อนขึ้นมา เป็นเรื่องกาม เรื่องกามารมณ์ เหมือนที่เราได้พูดกันมาแล้ว ในการบรรยายครั้งที่ ๑๗. อาการส่วนเพื่อ ส่วนที่เป็นเหยื่อของความสนุกสนาน เอรีตอรัยนี้ เราเรียกว่า “กาม” ผสมกับธรรมชาติที่แสนจะฉลาด ใส่ท่อมี gland สำหรับความรู้สึกทางกามระหว่างเพศหญิง ชายมาด้วยเสร็จ; มันก็สะดวกหรือง่าย ที่จะเป็นไปตามนั้น มีความหลงใหลในทาง วิญญาณมากขึ้น. **หลังจากเรื่องกาม หรือว่าพร้อม ๆ กันไปกับเรื่องกามนี้ ก็มีเรื่อง เกียรติ.**

สาม ก. คือ กิน กาม เกียรติ ใครจะรู้จัก หรือไม่รู้จัก มันก็มีอยู่ในตัว โดยอัตโนมัติบ้าง, โดยธรรมชาติบ้าง. พูดให้ชัดอีกทีหนึ่ง ถึงเครื่องมือแห่งความรู้สึก เหล่านี้ ก็คือเรื่องปากท้อง : ปากท้องเป็นเรื่องกิน, เนื้อหนัง ก็คือเรื่องกาม; ใจภาษา อื่นเขาบ้าง เมื่อเขาพูดถึงเนื้อหนัง *flesh* นี้ เขาจะหมายถึงเรื่องกาม. พอเรื่องเกียรติ ก็คือเรื่องหู เรื่องหัว เรื่องหาง; **อวัยวะเหล่านี้คือเรื่องเกียรติ.**

การดำรงชีวิตนี้ ทั้งต้นด้วยเรื่องปากท้อง, แล้วต่อมาด้วยเรื่องเนื้อหนัง, ต่อมาด้วยเรื่องหูหาง คือความอยากอวด; นี่ซึ่งเป็นสัญชาตญาณอันหนึ่ง แม้แต่สัตว์ก็มี : พอเขามีอะไรก็ยกขึ้นมานะ ก็แสดงอาการยกหูชูหาง วังว้างเลย. นี่บางคนก็ทำได้ดีกว่านั้น. นี่ก็เรื่องรู้สึกว่าคุณมีเกียรติ. เรื่องอาชีพนี้ ความหมายสุดท้าย คือบริโภคนิผลงาน ก็คือเรื่อง *กิน* เรื่อง *กาม* เรื่อง *เกียรติ*.

สรุปทั้ง ๓ ตอนก็คือว่า **การศึกษา** แล้วก็มาถึง **การงาน** แล้วก็มาถึง **การ บริโภคนิผลของการงาน** คือ *กิน กาม เกียรติ*. อุดมคติไปได้สูงสุดเพียงว่า เกิดดี ตายดี เท่านั้นเอง; อุดมคติของการเป็นอยู่ คือชีวิตระดับนี้แบบนั้น มันก็มีเพียงว่า เกิดดี ตายดี ตามความหมายชาวบ้าน ไม่ใช่ความหมายของพระอรหันต์ : ทำกันอย่างดี

ที่สุด สุกผิไม่ลายมือแล้ว ก็ได้ผลเพียงว่า เกิดมาดีเว้ย ก็ตายดีเว้ย เท่านั้นพอ. นี่ก็เรื่องอาชีพในความหมายที่ว่า มีการดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยอาชีพ นี่หมวดหนึ่ง, เราทรงตัวทรงชีวิตอยู่ได้.

ความหมายที่ ๒. การดำรงชีวิตในลักษณะพัฒนาไป

ความหมายที่ว่าในการทรงชีวิต อยู่ได้นั้น ต้องมีการเดินไป เขียนไป เคลื่อนไป วิวัฒนาการไป; นี่เราจะเรียกว่า การเติบโตทางวิญญาณอย่างที่ว่ามาแล้ว. บางคนแทบจะไม่มี การเติบโตทางวิญญาณ แม้ว่าเกิดดีตายดี ประสบความสำเร็จ เรื่องกิน เรื่องกาง เรื่องเกียรติดะไรนี้เต็มที มีอำนาจวาสนาอะไร; แต่ก็ไม่มี ความก้าวหน้าทางวิญญาณก็มากนัก คือ น้อยมากน้อยคนมากที่จะมีความรู้สึกในเรื่องนี้ เว้นไว้แต่ได้รับการศึกษาอบรมมา ตามทางของพระศาสนา ควบคู่กันไปเท่านั้นแหละ.

ความเติบโตทางวิญญาณคืออะไร? คำว่า “วิญญาณ” ในที่นี้ เป็นคำที่บัญญัติขึ้นเอง เพื่อใช้ไปต่อก่อนเท่านั้น เพื่อคู่กับคำว่า *spiritual* ที่ใช้กันอยู่ในภาษาต่างประเทศ; ถ้าเรื่องนอกไปจากเรื่องโลกๆ เรื่องเนื้อเรื่องหนังนั่นแล้ว เขารวมเรียกว่าเรื่อง *spiritual* ทั้งหมด, พอจะแปลเป็นไทย ไม่รู้ว่าจะแปลว่าอะไรดี ผมก็ขอแปลว่าทางวิญญาณไว้ก่อน *spiritual*. คำว่า *spirit* นี้ มันแปลว่าเหล่าก็ได้ แปลว่าผีก็ได้ แปลว่าเจตนาก็ได้อะไรก็ได้; แต่พอเป็นรูป *spiritual* แล้ว มันก็หมายถึงเรื่องทางฝ่ายจิตฝ่ายวิญญาณที่ลึกซึ้งคือไม่เกี่ยวกับเนื้อหนัง. เอาละ เราเรียกกันว่าวิญญาณไปต่อก่อน; ในความพิเศษเฉพาะคำนี้ ก็มีความก้าวหน้าทางวิญญาณ พร้อมกันไปกับที่ชีวิตมันมีอยู่. อย่าให้ชีวิตเป็นเหมือนกับว่าบักหลกกลงไป แล้วก็ไม่เคยไปไหน; แต่ให้ชีวิตเคลื่อนไปเรื่อยตามวันเวลาที่มากขึ้นทุกวัน ๆ ๆ.

เดี๋ยวนี้ชีวิตก้าวหน้าทางวิญญาณของเรา เคลื่อนไปแต่ในทางเนื้อหนัง : เรื่องปาก เรื่องท้อง เรื่องกิน เรื่องกาง เรื่องเกียรติ. นั้นมันก็เคลื่อนไปจริงเหมือนกัน; แต่

ไม่ใช่ความหมายทางวิญญาณอย่างในแบบนี้; มันเป็นทางเนื้อหนัง. ความสุขทางธรรมคา
สามัญ ก็คือมีกิน มีใช้ สนุกสบาย เรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ; แต่ถ้าสุขทาง
วิญญาณนั้น ไม่เกี่ยวกับ เรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ, เป็นเรื่องของความ สงบ
สะอาด สว่าง อะไรแห่งจิตใจ. นี่เป็นความสุขทางวิญญาณนี้; เอมมาจับคู่กันไว้
สำหรับเทียบกันประกันความพ้นเผื่อเสียก่อน.

ตัวอย่าง เช่น คำว่าความสุข : ถ้าสุขทางเนื้อหนังสามัญทางโลก ก็กิน
กาม เกียรติ สมบูรณ์, ถ้าสุขทางวิญญาณ ก็คือไม่เกี่ยวกับ ๓ ก. นี้เลย แต่ไปเกี่ยวกับ
๓ ส. ส. คือสะอาด ส. คือสว่าง ส. คือสงบ. ต่อไปผมจะไม่ต้องออกชื่อ
เต็มเพราะเสียเวลา; ถ้า ๓ ก. คือ กิน กาม เกียรติ, ๓ ส. คือสะอาด สว่าง สงบ.
เมื่อเข้าใจความหมายของคำว่า ความสุขทางวิญญาณ แล้วก็นึกถึง ๓ ส., ถ้าความสุข
ทางเนื้อหนังก็นึกถึง ๓ ก. ถ้าว่าจะพูดให้เป็นภาษาวัดวาสักหน่อย ๓ ก. มันเป็นผล
หรือเป็นบุญกุศลทางโลก ทางโลกิยะ, ถ้า ๓ ส. เป็นบุญเป็นกุศลในทางฝ่ายโลกุตระ
คือเหนือโลก.

ความเติบโตทางวิญญาณนี้ มีความรู้แจ้งในสิ่งทั้งปวงตามที่จริง
ยิ่งขึ้น : นีภาษาพระกัมภีร์ : “รู้แจ้งในสิ่งทั้งปวงตามที่จริง” เป็นภาษาพระกัมภีร์.
ขอให้มืออย่างนี้เรื่อยไป แล้วจะมีความเติบโตทางวิญญาณ.

ในเรื่องกิน พอกินเข้าไปอร่อยอย่างนี้ เราไปหลงไหลแต่ในความอร่อย
ก็ไม่ได้เห็นแจ้งสิ่งนั้นตามที่จริง เพราะไปมีเมามากเสียด้วยความอร่อย. ที่นี้อีกคน
หนึ่งเมื่ออร่อย ก็รู้เรื่องของความอร่อย ว่าความอร่อยนี้เป็นเสน่ห์จับใจเรา เขาเราลงไป
เป็นทาส, แล้วมันก็สักว่า รู้สึกประหลาดๆ ที่ลิ้น หรืออะไรเท่านั้น, เราจะไม่ยอม
เป็นทาสมันอีกต่อไป. นี่ก็มีความก้าวหน้าทางวิญญาณในขณะที่เมื่อกิน เมื่อเคี้ยว เมื่อ
อร่อยอยู่นี้; แต่อีกคนหนึ่ง เมื่อกิน เมื่อเคี้ยว เมื่ออร่อยอยู่ มันโง่ มันกัมกั่วหลง
เป็นทาสของความอร่อย; ฉะนั้น ระวังให้ดีๆ.

เรื่องกามารมณ์ ก็เหมือนกัน แม้สูงส่งทางเพศ คนหนึ่งก็ลุ่มหลงๆ อย่างที่คุ้นอ่านข่าวหนังสือพิมพ์; คិតตุเถอะ; มันน่าขยะแขยง น่าสะอิดสะเอียน ร้อยเท่าพันเท่าก็ยังหลงอยู่ได้ หลงไปทำอย่างนั้นอยู่ได้. นี่ถ้าเป็น “**ความรู้แจ้งตามที่เป็นจริง**” ก็รู้ว่า นี่คือหลอกเท่าไร หลอกเท่าไร ชั่วประเดี๋ยวประด๋าว, แล้วหลอกเท่าไร เลวทรามเท่าไร สกปรกเท่าไร, เสียเวลาเปล่าๆ เท่าไร นี่เป็นต้น.

เรื่องเกียรติ : เมื่อมีเกียรติดู คนที่ไม่รู้อะไร ก็ตีบึกตีทาง ยกหูชูหาง เหมือนที่เป็นอยู่โดยมาก ทั้งที่บ้านและทั้งที่วัดนี้ ก็มีอาการยกหูชูหาง ท้วยสิ่งที่เรียกว่าเกียรตินั้นอยู่เสมอไป; เพราะมันเป็นอย่างนั้นเอง มันจึงกระตุ้นเอาความรู้สึทางจิตอีกชั้นหนึ่ง. ถ้าว่าเป็นเรื่องทางวิญญาน คนก็ไม่หลง; เมื่อมีเกียรติดูรู้ตัวว่าเกียรติดูคืออะไร, เป็นเครื่องมือของอะไร, จะใช้มันอย่างไร. ยิ่งดูไปก็ยิ่งเห็นว่าเกียรติเป็นสิ่งที่หลอกคน หรือว่าเชิดคนให้ไปเป็นทาสของอะไรบางอย่างอีกทีหนึ่ง.

สรุปความว่า เมื่อ **ประสบผลสำเร็จ** ทางฝ่ายอาชีวะ มีเรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ อันสมบูรณ์อยู่ แล้วขอให้ก้าวหน้าทางวิญญาน คือเติบโตทางวิญญาน “**รู้ตามที่เป็นจริง**” ว่า กินนั้นคืออะไร, กามนั้นคืออะไร, เกียรตินั้นคืออะไร, พร้อมกันไปในตัว; อย่างนั้นมีส่วนอีกส่วนหนึ่ง ซึ่งมันเป็นการก้าวหน้าทางวิญญาน มีอยู่แล้วในสิ่งที่เรียกว่าอาชีวะ.

ฝึกพิจารณา ทางเนื้อหนังคู่กับ ทางวิญญานไว้บ้าง

ที่นี่ ก็มีคำว่า ๓ ส. สะอาด สว่าง สงบ นี่เป็นหลักประกันความเข้าใจผิด; เอาความสะอาด สว่าง สงบ **แห่งจิตใจเป็นมาตรฐานสำหรับทดสอบ** ว่าเป็นการเติบโตทางวิญญานหรือไม่? ค้นหาให้พบความเติบโตทางวิญญานไว้เรื่อยไป จะพบว่า มันเดินตรงกันข้าม :-

ทางเนื้อหนัง กับทางวิญญาณ นี่ฟังให้ดีๆ ทาง *physical* รวมทั้งทาง *mental* อะไรด้วย นั่นเป็นทางเนื้อหนัง; แต่ทาง *spiritual* นี่เป็นทางสติปัญญา ทางวิญญาณ. **การเติบโตทางฝ่ายเนื้อหนัง** คือการเปลี่ยนไปสู่ความชราและความตายของร่างกาย; ฟังแล้วก็น่าเสียดายหรือน่าสลด : การเติบโตทางเนื้อหนัง คือเติบโตไปสู่ความแก่และความตาย ทางร่างกาย. **ที่นี้ การเติบโตทางวิญญาณ** นี่ทั้งกันจากความเป็นเด็กมาสู่ความเป็นหนุ่ม แล้วเป็นหนุ่มถึงขั้นไป เป็นหนุ่มเป็นสาวอะไรก็ได้แล้วแต่จะเป็นผู้หญิงผู้ชาย. เป็นหนุ่มเป็นสาวยิ่งขึ้นไป, เป็นหนุ่มเป็นสาวยิ่งขึ้นไป, จนกระทั่งเป็นหนุ่มเป็นสาวที่ไม่รู้จักแก่ แล้วก็รู้จักตาย. นี่ฟังยากสักหน่อย, ไปกikut บ้างก็อาจจะเข้าใจได้.

มันเดินสวนทางกันเรื่อยไป : ทางกาย ทางเนื้อหนัง มันเติบโตขึ้นสำหรับแก่และตาย; แต่การเติบโต ทางวิญญาณ ตามความหมายนี้ มันจะยิ่งกลายเป็นหนุ่มเป็นสาวที่ไม่รู้จักแก่ คือเป็นความเบิกบานที่ไม่รู้จักโรย. ถ้าเป็นทางร่างกาย มันเบิกบานชั่วขณะแล้วมันจะโรย จะร่วง จะหายไป. เรามีทางที่จะแก้หรือ เอาชนะทางเนื้อหนังได้โดยเปลี่ยนมาสู่ระบบทางวิญญาณเสีย ก็จะไม่มีแก่และตาย; กลายมาเป็นหนุ่มเป็นสาวที่ไม่รู้จักแก่ และไม่รู้จักตาย กระทั่งเรียกไปอย่างอื่นว่า เป็นชีวิตนิรันดร์. **ชีวิตนิรันดร์มิได้ทางฝ่ายร่างกาย หรือชีวิตฝ่ายเนื้อหนัง** แต่ชีวิตนิรันดร์ **มิได้ทางฝ่ายระบบวิญญาณ** คือจิตใจที่สถิตเนื้อหนังร่างกายทั้งไป, ตัวกู - ของกูฝ่ายเนื้อหนังสถิตทั้งไป, เหลืออยู่แต่ความรู้สึกฝ่ายวิญญาณ.

การรู้จักทำจิตใจไม้อึดมั่นดื้อมันอะไร ยิ่งไม่มีความทุกข์, ยิ่งไม่มีความทุกข์มากขึ้นนี้ เราเรียกว่ายิ่งสโต ใจแจ่มใส เบิกบานยิ่งขึ้น; เทียบกันได้กับความ เป็นหนุ่มเป็นสาว. ทำไมเทียบอย่างนี้? ก็เพราะเห็นกันอยู่ชัด ๆ แล้วว่าในระยะเวลาที่เป็นหนุ่มเป็นสาวนั้น มันสโต และเบิกบาน ว่าเริงอะไรต่างๆ; แต่แล้วความเป็นหนุ่มเป็นสาวชนิดเนื้อหนังนั้น มันค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงไปสู่ความแก่ชรา และความตาย.

เกี่ยวนี้เราจะให้ความเป็นหนุ่มเป็นสาวทางวิญญาณนี้ ยังเป็นหนุ่มเป็นสาวหนักขึ้น กลับไม่ตาย กลายเป็นชีวิตนิรันดร์ไปในที่สุด.

สรุปความได้เป็นอุคตมคคิของ ฝ่ายวิญญาณ นี้ว่า มันขึ้นไป ขึ้นไป ขึ้นไป จนถึงอมตะ คือ ไม่ตาย; ส่วนฝ่ายเนื้อหนังว่างกาย มันทรุดลงๆ เป็นความแก่ชรา และเป็นความตาย, อย่างดีที่สุดก็ว่า เกิดดี ตายดี. คุณอย่ามองหายาๆ เกิดดีแล้วตายดี; มันมีตาย มีเกิดแล้วมีตาย เพียงแต่ตายอย่างดี. ส่วนฝ่ายจิต ฝ่ายวิญญาณ นี้ มีอุคตมคคิไปที่ ไม่ตาย, ไม่รู้จักตายอีกต่อไปไหน ก็เหนือความตาย, ไม่มีความหมายแห่งความตาย. ถ้าเราไม่อยากจะพูดถึงว่า ตาย-เกิด ตาย-เกิด ตาย-เกิด, เราไม่อยากจะพูดถึงได้; เราก็จะพูดเป็นว่า เกี่ยวนี้ไม่มีความตาย จิต ไม่มีความรู้สึกว่ามีความตาย มีแต่ธรรมชาติอันหนึ่ง ที่สะอาด สว่าง สงบ อยู่ไม่รู้จักตาย.

การดำรงชีวิตเป็นไปได้ทั้งฝ่ายโลกียะและโลกุตตระ

สรุปความสั้นๆว่า ฝ่ายเนื้อหนังมันไปจบที่เกิดดีตายดี เป็นอย่างสูงสุด; ฝ่ายวิญญาณนี้ มันก็ไปจบที่ไม่มีตายอีกต่อไป. ทั้งสองอย่างนี้รวมกันเข้าแล้ว เป็นการดำรงชีวิตแบบโมกขธรรมประยุกต์ โดยเอาโมกขธรรมมาประยุกต์เข้ากับการดำรงชีวิต. ในการดำรงชีวิตอย่างโลกๆ มีการศึกษามีอาชีพ ได้ผลเป็นกิน กาม เกียรติ นี้เรียกว่าอย่างโลกๆ นี้ เอามาประยุกต์กันเข้ากับโมกขธรรม หรือเหนือโลก; ให้ทุกระยะกาลของชีวิตอย่างโลกๆ นั้นแสดงธรรม, แสดงความจริงออกมาให้เห็นว่า : การศึกษา คืออะไร, การงานคืออะไร, บริโภคผลของการงาน คือ กิน กาม เกียรติ นี้คืออะไร.

ยิ่งดูไปยิ่งสั้นหัว, ยิ่งสั้นหัว. ในด้านของเรื่องเนื้อหนัง, ก็เข้าใจ; มองเห็นไปในทางฝ่ายวิญญาณ. เมื่อเบื่อหน่ายสิ่งที่หลอกลวงเหล่านั้นแล้ว ก็เป็นไปในทาง สะอาด สว่าง และสงบ. อย่าไปลุ่มหลงในเรื่องเนื้อหนัง หรือเรื่องอนิจจัง

เรื่องทุกขังนี้ ซึ่งสกปรก มีคัมภีร์ เรารัณ; ไป เห็นคามที่เป็นจริงว่า เป็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ไม่หลงไปในสิ่งเหล่านี้; นี่ก็เริ่มสะอาด สว่าง และสงบ.

นี่คือการประยุกต์อย่างสมบูรณ์ คือเอาโลกุตตรธรรม ใต้กรรมที่สอนให้อยู่เหนือโลกนี้ มาประยุกต์กับชีวิต ที่กำลังเดินอยู่ในโลก เพื่อให้อยู่เหนือโลก, ซึ่งที่แท้ถ้าว่าเป็นไปอย่างถูกต้องแล้ว ก็ไม่ได้แยกกัน; นี่ข้อสำคัญที่สุด ที่คุณควรจะต้องสังเกตให้ดี หรือจำให้ดี.

ชีวิตคนโง่ คนอันธพาล คนหลงเท่านั้น ที่จะมีคนหนักเข้า, มีคนหนักเข้ากว่าจะถึงระยะสุดเหวี่ยง. แต่ถ้าจะเป็นบัณฑิต อยู่บ้างแล้ว ชีวิตนี้จะไม่หลงกลวง ได้ถึงขนาดนั้น; ไปแตะต้องเข้าเท่าไร มันก็สอนให้พอสมควรหันกลับมา. ฉะนั้นชีวิตจึงเลื่อนชั้นไป; สิ่งเหล่านี้ไม่มีสาระแล้ว ก็เลื่อนชั้นไปสู่สิ่งอื่น, มีสาระอยู่พักหนึ่ง ก็เห็นว่าไม่เท่าไร แล้วก็เลื่อนชั้นไปสู่สิ่งอื่น.

นี่ก็แปลว่าชีวิตของเราถ้ามีความเป็นบัณฑิต อยู่บ้าง จะเลื่อนชั้น อยู่ในทวีปภคชนิกคนก็มีอยู่ในโลก แล้วก็จะไต่เป็นผู้ชนะโลกได้เร็วกว่า; จะเป็นพระอรหันต์ หรือเป็นพระพุทธเจ้าก็ตามใจเถอะ อย่าไปสนใจเลย; แต่ว่าในที่สุดเขาจะเป็นผู้ชนะโลกได้เร็วกว่า. ส่วนบางจำพวกนั้นเป็นพาล หรือพาลอย่างยิ่ง, เรียกว่าอันธพาล. อันธพาล แปลว่า อ่อน หรือ ใจอย่างหาบด; อันธะ แปลว่า บด หรือ ตามบด, พาละ แปลว่า อ่อน หรือ ใจ ก็ไม่รู้อะไร.

ถ้าเป็นอันธพาลเกินไป มันก็ ลุ่มหลง อยู่ในเรื่องของเนื้อหนัง หรือว่าจะดูให้ละเอียดหน่อย ก็ลุ่มหลงอยู่ในกิเลส : ได้มีราคะ โลภะ ก็อ้อย, ได้โทสะ ได้โกรธ ได้ตี ได้ถ่ม ได้ประชดเขา อย่างนี้ก็ อ้อยอ้อย, ได้ใจ ได้มีวเนนเสียเกินไป ก็ อ้อยอ้อย; แล้วจะออกมาได้อย่างไร มันอ้อยอ้อยก็ไม่ยอมออกมา. มันอยากจะรักษารสชาติอันนี้ไว้ สำหรับกำหนัด สำหรับชดเคี้ยว สำหรับมีวเนน ก็รักษาไว้เรื่อย ไม่

ยอมออกมา; นี่เรียกว่า **คนบาปหนา** สำหรับความเป็นอัมพาต เรียกว่า **บุพพคนบาปหนา**.

นี่จะปรับปรุงชีวิต จะดำเนินชีวิต หรือการดำรงชีวิตอย่างไร **จึงจะหนีออกมาจากสิ่งเหล่านี้?** ก็อย่างที่มาแล้ว ให้ทุกอย่างมันเป็นการสอน เป็นการบอกความจริงหรือข้อเท็จจริงเสมอไป. เราไปทำอะไรเข้า **ขอให้สิ่งนั้นรายงานบอกความจริง** หรือข้อเท็จจริง อย่างถูกต้องเสมอไป : จะศึกษา ก็ให้การศึกษามันบอกเต็มที่, จะทำงาน ให้การทำงานมันบอกเต็มที่; จะบริโภคผลงานไปในลักษณะเรื่องกิน ก็ให้เรื่องกินมันบอกเต็มที่, เรื่องกามก็ให้กามมันบอกเต็มที่, เรื่องเกียรติก็ให้เกียรติมันบอกเต็มที่, แล้วก็ไม่มีความหลงใหลในอะไร. นี่ดำรงชีวิตอยู่อย่างไม่ตายตัว และอย่างที่เรียกว่า **เติบโตทางวิญญาณโดยรวดเร็ว** ถึงที่สุดแห่งความเจริญในทางวิญญาณด้วย; ก็จบกัน เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์.

นี่คือสิ่งที่เรียกว่า การดำรงชีวิตอย่างโมกขธรรมประยุกต์ เอาโมกขธรรมมาประยุกต์ในการดำรงชีวิต แล้วชีวิตมันก็จะเป็นอย่างนี้.

เวลาสำหรับพูดก็หมดแล้ว ต่อไปนี้ก็เป็นเวลาสำหรับถาม.

คำอธิบายตอบปัญหา

(ถาม) ที่ตอนท้าย ท่านอาจารย์ได้บรรยายว่า จะต้องให้มันรายงานข้อเท็จจริง คือการศึกษา ก็ให้การศึกษาบอกอย่างเต็มที่ นี่หมายความว่าอย่างไร?

(ตอบ) ตอนท้ายที่พูดมาเป็นสรุปการปฏิบัติ ที่ว่า ไปเกี่ยวข้องกับอะไรอยู่ ก็ขอให้สิ่งนั้นเป็นเสมือนหนึ่งว่ามันร้องบอก ร้องรายงานให้เราทราบว่า มันเป็นอย่างไร. นี่ก็คือการศึกษา ให้การศึกษามันบอกกว่า นี่ก็เรื่องที่เราจะพัฒนาเจริญสูงขึ้นไปในทางกายก็ดี ทางจิตก็ดี. อย่าให้การศึกษาเป็นเพียงเรื่องสำหรับอวดกัน หลอกกัน หรือ

เป็นเครื่องมือหาลาภ; ถ้าไม่ได้ก็จะเสียใจ จะร้องไห้ก็มี หรือจะเอาเป็นมายิงครูเสียก็มี ถ้าทำให้เราสอบไล่ตก เพราะว่าเราเหลวไหล. อย่างนี้การศึกษามันไม่ได้บอกคนนั้นเลยว่า การศึกษานั้นคืออะไร.

ให้การศึกษามันรายงานบอกว่า “ฉันท้การศึกษา สำหรับทำให้คุณเจริญงอกงามก้าวหน้า มีสติปัญญาสามารถยิ่งขึ้นไป ในเรื่องต่างๆ ที่คุณต้องการจะมีจะได้ แล้วจะให้มนุษย์มันไปถึงจุดหมายปลายทางได้”. นี่เรียกว่าเราเห็นการศึกษาอย่างถูกต้องว่า เพื่ออะไร.

เดี๋ยวนี้คนมันขบถ ทฤษฎีศกโก่ง เขาให้การศึกษาเป็นเพียงการให้กระต๊ากมาแผ่นหนึ่งสำหรับชูคอคน แล้วไปหลอกลวงหาอาชีพ. พระเถระ ก็เป็นอย่างนั้น เรียนนักธรรมเพื่อได้กระต๊ากแผ่นหนึ่ง เรียกว่าไปเรียน ได้กระต๊ากแผ่นหนึ่งมาอวดมาชวนไว้; ไม่ใช่ว่าการศึกษานี้ เพื่อให้เรารู้อะไร แล้วปฏิบัติอย่างไร แล้วสูงขึ้นไปอย่างไร.

เรื่อง การงาน ก็เหมือนกัน เมื่อไปจับการงานเข้า อย่าไปมองแต่เพียงว่า จำเป็นจะต้องทำเว้ย ไม่มีงานทำไม่มีอะไรจะกินเว้ย; อย่างนี้ไม่ใช่. การงานต้องเป็นหน้าที่ของมนุษย์ แล้วสมัครทำด้วยความพอใจ จนกระทั่งมองเห็นข้อเท็จจริงอันลึกซึ้งว่า การงาน นั้นๆ คือการปฏิบัติธรรม ทำให้มนุษย์เลื่อนชั้น เลื่อนชั้นของมนุษย์ไปด้วยการทำการงานนั่นเอง, เป็นการสอนให้รู้จักชีวิตในตำแหน่งการงาน แล้วก็ไม่ต้องมันถือนั่นอะไร ให้หนักอกหนักใจ แต่ก็ยังเป็นไปเพื่อความเจริญ. ถ้าเรามองการงานถูก การงานจะทำความชื่นอกชื่นใจ สนุกสนาน เบิกบานร่าเริงให้เป็นสุขอยู่ในตัวการงานได้. ทำไมขี้เกียจทำการงาน ? ก็เพราะความไม่รู้จักสิ่งทีเรียกว่า การงาน.

การบริโภคผลของการงาน ก็อย่างทีกล่าไปแล้ว : เมื่อกินอยู่ก็ขอให้รู้ว่ากินนี่คืออะไร ? อย่าได้ไปหลงใน เรื่องกิน. บางทีก็มี เรื่องกามารมณ์ เข้ามาเจือบ้าง

ตามธรรมชาติธรรมดาของคน ก็รู้ว่ามันเป็นกามารมณ์นี่คืออะไร ? เพื่ออะไร ? ทำอะไร ? แล้วก็อย่าได้ไปลุ่มหลงในเรื่องนี้ แต่ให้ผ่านไปด้วยความรู้ ที่สูงกว่ายิ่ง ๆ ขึ้นไป. เรื่องเกียติก็เหมือนกัน อย่าไปหลงในเรื่องเกียติ; ให้เกียติ มันร้องตะโกนบอกว่า “มันเป็นเรื่องหลอก ๆ เว้ย”. ถ้ายังไม่เชื่อ อีก ยังไปหลงอีก ก็ให้มันคบหน้าเอาเลย. สิ่งที่เราเรียกว่าเกียตินั้น มันจะคบหน้า หรือขบกัดเอาคนที่หลงเกียติ; อย่างนี้เราเรียกว่ามันสอนให้.

ถ้ามีการเรียนการสอนกันโดยตรงอย่างนั้นแล้ว ไม่เท่าไรหรอก มันก็มีการก้าวหน้าทางวิญญาน หรือเติบโตทางวิญญาน ซึ่งมีความหมายอย่างนี้.

(ถาม) ผมอยากทราบวิธีการที่ว่า การมีความรู้ทางฝ่ายวิญญาน กับทางฝ่ายวัตถุควบคู่กันไป มีวิธีการอย่างไร ?

(ตอบ) การดำเนินชีวิตแบบฝ่ายวิญญาน กับฝ่ายวัตถุควบคู่กันไปทำอย่างไร; ผมคิดว่าผมได้พูดแล้วตลอดเวลาเรื่องนี้. สำหรับคำถามนี้ จะให้สรุปความอีกทีหนึ่งสั้น ๆ ก็ว่า :-

ธรรมดาร่างกายนี้ มันก็ต้อง เติบโต อยู่แล้ว ก็มีชีวิตอยู่ได้ นี่เรียกว่าเป็นการเติบโต และมีชีวิตฝ่ายร่างกาย. เติบโตฝ่ายด้าน วิญญาน นั้นมันไม่แน่ สำหรับบางคนไม่ค่อยจะเติบโต หรือมันเติบโตน้อยเกินไป ไม่พอใช้; เราจึงต้องมาเรียนเรื่องฝ่ายวิญญาน เรื่องธรรมะนี้. พูดตรง ๆ ก็คือ เรื่องศาสนา เรื่องธรรมะนี้เป็นเรื่องลึกฝ่ายจิตใจให้เข้าใจ สำหรับจะไปปรับปรุงให้เกิดการเติบโตทางฝ่ายวิญญานควบคู่กันมา; โดยถือว่า เท่าที่รู้เอง โดยวัฒนธรรม โดยขนบธรรมเนียมประเพณีนี้ยังไม่พอ. ที่จริงมันก็มีอยู่เหมือนกัน ที่เราโตขึ้นมาเท่าไร ก็มีความเติบโตทางฝ่ายวิญญานอยู่ในตัว แต่ไม่ค่อยพอ; เพราะว่าเราไม่ค่อยสังเกต มันอยู่ในระดับต่ำเกินไป. เช่น พอเราไปทำอะไรผิด เราก็รู้ว่า อ้าว อย่างนั้นมันทำอันตรายเรา; เราก็ควรจะรู้

แต่เราไม่ค่อยรู้. เราไปทำสิ่งที่เป็นอย่างนั้น มันซบเซา ก็ควรจะรู้ว่า อย่าทำอย่างนั้นอีก มันก็ไม่ต้องรู้ มันไม่ค่อยจะปฏิบัติให้มันเจ็บขาดลงไป.

นี่ความรู้ทางฝ่ายวิญญาณมันไม่ก้าวหน้า ไม่เติบโต ไม่เพียงพอ; เพราะฉะนั้น เรามีวิธีการกันเสียใหม่ : มีความผิดพลาด ทางร่างกาย ทางโลกนี้ ได้รับความทุกข์ก็ให้รู้ กันเสียว่ามันเป็นความทุกข์; ถ้ามีความผิดพลาดใน ทางฝ่ายวิญญาณ ก็มีความทุกข์ยิ่งไปกว่านั้นอีก ก็ให้รู้เสียทีว่า มันมีความทุกข์ เป็นความทุกข์. เมื่อประสบความสำเร็จ เป็นความสุข ความพอใจ คนในโลกก็หลงไหล พอใจหลงไหลไปเลย ไม่ต้องรู้ว่าอะไรเป็นอะไร; ถ้าจะให้ความเติบโต ทางฝ่ายวิญญาณมันควบคู่กันไปด้วย ก็ให้คิดว่าความทุกข์ ความเอือมระอา ความสนุกสนาน เพลิดเพลินนี้ มันคืออะไร.

ถ้ารู้เป็นแล้วก็จะไม่หลง, ไม่หลงไหลอย่างที่คุณเขาหลงกันอยู่ตอนนี้ ก็หลงเอาเรื่องอธิบายมาเป็นเรื่องบุญ เรื่องสวรรค์อะไร. คิมน้ำเมา เทียวกลางคืน ดูการเล่น เล่นการพนัน เกียจคร้านทำงาน คบคนชั่วเป็นมิตร เพียงเท่านั้น ก็พอแล้ว ที่จะ เป็นอบายของความเป็นาศ ทั้งทางร่างกาย และทางวิญญาณ; แต่คนก็ไม่มองเห็น. แล้วคุณไปคุย, มันคิมน้ำเมากันเท่าไรในประเทศไทยนี้? แล้วทำไมจะต้องคิม? ทำไมจึงพอใจในความหมั่นของน้ำเมา? ไม่มีสติในการคิมน้ำเมา. คนจนก็ใช้น้ำเมาอย่างเลวทั้งหมั่น ทั้งน่าเกลียด ทั้งอะไรต่างๆ ก็ยังทำอยู่ได้; นี่สิ่งเหล่านี้ ไม่สอนให้เลย.

ผมอยากจะพูดว่า พวกที่เรียนจบ มหาวิทยาลัยไปแล้วนี้ ทั้ง ๘๐ - ๙๐ เปอร์เซนต์ เขาคง ไปคิมน้ำเมา ไซ้ไหม? เมื่อคุณเรียนจบมหาวิทยาลัยไปแล้วนี้ ทุกคนนี้ ไม่มากนักน้อยแหละ; ทำไมไม่สอนให้ว่า ไม่ควรจะคิม ไม่ควรจะแตะต้อง; กลัวรัฐบาลจะไม่ได้ภาษีย่างนั้นหรือ? นี่คิมน้ำเมา. เทียวกลางคืน ก็ไปตูดอีกเถอะ; ดูการเล่นทั่ว ที่หลอกให้หลง ให้โง่งไปทุกที ก็ยังช่วยกันบำรุงการเล่นการหัวเหล่านี้น.

เล่นการพนัน นี่บางทีจะค่อยยังชั่วหน่อย เพราะเรานักศึกษา; แต่ก็ยังมีการพนันอย่างอื่น ตลอดถึงลอตเตอรี่อะไรต่างๆ นี่ มันก็อยู่ในพวกการพนัน. **เกียจคร้านทำงาน คบคนชั่วเป็นมิตร** นี่ยาก. ถ้าตัวชั่วเองแล้วก็ไม่รู้ว่าใครชั่ว ก็ต้องเอาคนชั่วเป็นมิตรนั้นแหละ, แล้วก็ให้ชั่วกันไปใหญ่.

เรื่องเกียจคร้านทำงานนี้ อยากจะพูดว่า เป็นสัญญาญาณบ้างก็ได้ เพราะว่าใครๆ ก็ไม่ค่อยอยากทำงาน; อย่างสัตว์เดรัจฉานนี้ มันก็ไม่ค่อยอยากทำงาน ถ้าไม่จำเป็น ก็ไม่อยากจะไปหากิน หรือไม่อยากจะไปออกกำลังอะไร. แต่มนุษย์นี้ดีกว่า; ควรจะเห็นว่า การทำงานนี้ เป็นการทำประโยชน์ เป็นการประพฤติธรรม เป็นการสร้างสมรตถภาพอะไร ควรจะสนุกสนานในการทำงาน.

ในการมีชีวิตอยู่อย่างโลกุตุที่ถูกต้องนั้น เป็นการเจริญเติบโตทางวิญญาณพร้อมกันไปในตัว; ผมหมายความว่าอย่างนี้. ทำให้ถูกต้องถึงที่สุด : ในเรื่องผ่ายร่างกายอย่าไปหลงมัน ในแง่ใดแง่หนึ่ง, แล้วมันจะมีความเติบโตในทางวิญญาณพร้อมๆ กันไป. เกียจคร้านก็ได้อีกศึกษาเล่าเรียนหลักเกณฑ์เหล่านี้จากพุทธศาสนา. ฉะนั้น เราจะสามารถทำให้มีการเติบโตทางวิญญาณได้ เร็วกว่าเราที่ไม่เคยรู้เรื่องนี้เสียเลย.

(ไม่มีคำถามอีก ท่านอาจารย์พูดต่อ)

ถ้าไม่มีคำถาม ก็จะมีพูดเอง ให้หมดเวลาตามระเบียบที่กำหนดไว้. ผมก็เคยอยู่เหมือนกันว่า ทำไมจึงไม่ตาม ในประโยคที่พูดว่า ยิ่งอายุมากยิ่งเป็นหนุ่ม, ยิ่งเป็นหนุ่มจนหนุ่มไม่รู้จักแก่. คุณคงเข้าใจเรื่องนี้ดีแล้ว จึงไม่ถาม ว่าในคัมภีร์วินัยวินญาณนั้น ยิ่งอายุล่วงไป วันเดือนปี ยิ่งเป็นหนุ่มมากขึ้น, ยิ่งเป็นหนุ่มมากขึ้น, ยิ่งเป็นหนุ่มมากขึ้น, จนราวพันหกหัวหงอก อายุ ๕๐ ปี ๑๐๐ ปี แล้วยังเป็นหนุ่มถึงที่สุด. นี่คุณเพิ่งถูกหรือเปล่า?

ที่ว่า ไม่รู้จักแก่ เราเล็งในด้านจิตใจ ด้านวิญญาณ; จิตใจนั้นได้อบรมดีแล้วอย่างนั้น มีความชนะต่ออารมณ์ในโลกมากขึ้น, อารมณ์ในโลก กามารมณ์อะไร

ก็ตามเถอะ มันไม่ย่ำจิตใจของคนคนนั้นให้เกิดร้อน ระเบิดตายเป็นทุกข์ มีความสดชื่นเบิกบาน หรืออิสระยิ่งขึ้นๆ; เราจึงเรียกว่า เป็นหนุ่มยิ่งขึ้น ไม่รู้จักตาย. ร่างกายนั้นขราลงไป ปรากฏเป็นรูปร่างของคนชรา; แต่จิตใจนั้นมันกลายเป็นหนุ่มเป็นสาวก็ได้ แล้วแต่จะสำหรับผู้หญิงผู้ชาย คือมีแต่ความสดชื่น มีแต่ชัยชนะแห่งจิตเหนืออารมณ์ เหนือโลก แล้วก็เลิกกัน.

เรื่องร่างกายก็บ๊ายไปเป็นเรื่องของร่างกายไป ตามเรื่องของมัน; ส่วนเรื่องจิตใจนี้ก็อยู่อย่างไม่มีความรู้สึก คัญ - ของกู ไม่มีอะไรมาทำให้ยินดี, ไม่มีอะไรมาทำให้ยินร้าย, ไม่ขึ้นไม่ลง รวมทั้งไม่ร้อนไม่เย็น ไม่อะไรหมก. นี่ก็เรียกว่าเป็นความคงที่ สดชื่น แจ่มใส เบิกบาน เชือกเย็น สะอาด สว่าง สงบ อะไรที่คงที่ถึงที่สุด.

ถ้าเขาไปปฏิบัติมาอย่างถูกต้อง ตามหลักของพระธรรมนี้ ยิ่งนักทางร่างกายก็ยิ่งหนุ่มทางจิตใจ, ยิ่งแก่ทางร่างกาย ยิ่งหนุ่มทางจิตใจ, แล้วก็รู้จักแก้กันต่อไปจนวาระสุดท้าย. นี่ก็ยังเข้าใจยาก; ขอให้ไปคิด ไปมองไว้เสมอ. ขอให้เรายังเป็นหนุ่มทางจิตใจ คือสะอาด สว่าง สงบ สดใส เชือกเย็นแจ่มใส มากขึ้นๆ. หนุ่มทางร่างกายนี้ชั่วประเดี๋ยวประด๋าว ไม่มีปี มันก็จะเริ่มแก่ๆๆ จนแก่หง่อมแก่ชรา จนทุแทบจะไม่ได้แล้ว ทางร่างกายที่มีความแก่; แต่ในทางจิตใจให้มันยิ่งน่าดู - ยิ่งน่าดู - ยิ่งน่าดู คือมีความสดชื่นยิ่งขึ้นๆ แล้วก็ดับกันโดยไม่เหลือ ก็แล้วกัน. ดับไม่เหลือที่ไม่ดับ จั๊ปปุ่นเต่งนั้น เขาเรียกว่าความหนุ่มนิรันดร์ ของสากล, เป็นของสากล ไม่รู้จักตาย, เป็นชีวิตที่สดใส นิรันดร์. ความที่ไม่มีกิเลส ไม่มีเหตุปัจจัยปรุงแต่งนี้ จิตมีลักษณะอิสระ เหนือความเปลี่ยนแปลง มีความคงที่นิรันดร์.

ควรเตรียมไว้เสียแต่เดี๋ยวนี้ เพราะว่ามันก็ต้องแก่กันทุกคน อย่าทะนงว่าเดี๋ยวนี้อายุไม่กี่ปี ยังไม่สนใจเรื่องความแก่. ความแก่ทางร่างกายทำให้ถูก แล้ว

ความหนุ่มทางจิตใจทำให้ถูกให้มันสวนทางกันอยู่; ยิ่งอายุมากก็ยิ่งสทขึ้น ยิ่งแจ่มใส ยิ่งฉลาด ยิ่งชนะ ยิ่งรู้หมด. นี่ควรจะเรียกว่า ความเบิกบานเหมือนกับความหนุ่ม ไม่ใช่เด็กแล้ว แต่ก็ไม่ใช่คนแก่ด้วย อยู่ในระยะสูงสุดของความสทและเบิกบาน เรียกว่าความหนุ่ม, เป็นของนิรันดรได้ เมื่อเดินถูกทางของเรื่องทางจิตทางวิญญาณ.

นี่ก็เป็นคำพูดอุปมา คำว่า “หนุ่มที่ไม่รู้จักแก่” หรือว่า บานที่ไม่รู้จักโรย เป็นชื่อดอกไม้นชนิดหนึ่งเขาเรียกดอกบานไม่รู้โรย แต่เขาก็มองเห็นนึกเดียว. ถ้าจะบานไม่รู้โรยจริง ๆ มันต้อง เป็นเรื่องทางฝ่ายวิญญาณ; เข้าถึงธรรมะชั้นโมกขธรรม ชั้นอมตธรรม แล้วจึงจะมีลักษณะอย่างที่เราเรียกกันว่า บานไม่รู้จักโรยอีกต่อไป โดยแท้จริง.

อย่าเห็นว่าเป็นเรื่องเหลวไหล ไร้สาระหรือเป็นไปไม่ได้, พยายามศึกษาไปเรื่อย ๆ : ทำอย่างไรจิตใจของเราจึงจะคงที่ อยู่ในความคงที่ คือทุกข์ไม่เป็น, มีความทุกข์กับเขาไม่เป็น. ที่มาให้รักก็ไม่รัก, ที่มาให้เกลียดก็ไม่เกลียด, หรือมาให้อะไรก็ไม่เอาทั้งนั้น มันคงที่, จะเรียกว่าสมมุติก็ได้ น่าฟังกว่า. ถ้าเอียงไปชอบ ก็เอียงไปทางหนึ่ง ถ้าเอียงไปรักก็ไปทางหนึ่ง ถ้าเอียงไปเกลียดไปโกรธก็ไปอีกทางหนึ่ง มันไม่สมมุติ; เมื่อไม่สมมุติก็ไม่มีอิสระ ก็โกลาหลวุ่นวาย, ถ้ามีความสมมุติก็สงบ มีลักษณะของความสะอาด สว่าง ใส อยู่ด้วย.

พยายามดำรงชีวิตให้ใกล้ชิดเข้าไป, ใกล้เข้าไป กับภาวะเช่นนี้ คือความเติบโตทางวิญญาณ เรื่อย ๆ ไปจนกว่าจะถึงที่สุด แล้วคู่กันไปกับการดำรงชีวิตทางฝ่ายวัตถุ คือประกอบอาชีพหากินหาเลี้ยงชีวิตไป; แต่อย่าได้ถือว่า ส่วนนี้เป็นส่วนสำคัญเลย; มีชีวิตฝ่ายร่างกายฝ่ายเนื้อหนังนี้ทรงอยู่ เพื่อเป็นภาชนะรองรับความเติบโต ในทางฝ่ายวิญญาณก็แล้วกัน. อย่าไปหลงความเติบโตฝ่ายเนื้อหนัง ให้มันเป็นเพียงปัจจัย อุปกรณ์ชั่วคราวชั่วขณะเรื่อย ๆ ไป; อย่าไปหลงเป็นเรื่องสุดยอด แต่ไปมุ่งสุดยอดในทางฝ่ายวิญญาณ ซึ่งมันจะมีได้โดยอาศัยความเป็นอยู่อย่างถูกต้องในทางฝ่ายร่างกายนี้.

ฉะนั้น เราไม่ใช่มีชีวิตอยู่เพื่อกิน เพื่อ काम เพื่อเกียรติ จึงไม่ต้องหลงในเรื่องกิน เรื่อง काम เรื่องเกียรติ; จะมีชีวิตอยู่ เพื่อที่จะผ่านสิ่งเหล่านี้ไป. นี่เป็นการเติบโตทางวิญญาณเรื่อยไป ก็จะถึงปลายทาง คือเติบโตทางวิญญาณได้.

เดี๋ยวนี้ฝ่ายวัตถุนิยม *materialism* ชนาคสูงสุดนี้ มันก็เป็นแต่เรื่องทางฝ่ายร่างกายหรือเนื้อหนังทั้งนั้น. โลกในปัจจุบัณนี้กำลังเป็นโลกของวัตถุนิยม ไม่มองในทางจิตใจ ไม่อยากจะมอง, แล้วคอยคัดค้าน คอยนั้นนี้อยู่ตลอดเวลา โดยที่เขาเห็นว่าเราจะสร้างสันติภาพขึ้นในโลกได้ ด้วยความสมบูรณ์ทางวัตถุ. นี่ผมเห็นว่าเป็นไปได้ ยิ่งสมบูรณ์ทางวัตถุ, คนก็ยิ่งเห็นแก่ตัว, จะต้องออกกฎหมายมาปราบปรามการกระทำที่เห็นแก่ตัว ต่อไปไม่มีที่สิ้นสุด.

ขอให้ถือเอาประโยชน์ทางวัตถุ หรือความเจริญทางร่างกาย เป็นเพียงภาระสำหรับรองรับความเติบโตทางวิญญาณ กันดีกว่า. ถ้าทุกคนมีความเติบโตทางวิญญาณกันพอสมควรแล้ว ไม่มีใครเห็นแก่ตัว โลกนี้ก็ไม่มีระเบียบเย็น. นี่ขอให้ดำรงชีวิตกันอย่างถูกต้อง ในลักษณะนี้ ก็จะเรียกว่าเป็นพุทธบริษัท คือหมู่คณะแห่งคน ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน.

เวลาหมดแล้ว ปิดโรงเรียน.